

УДК 336.71.02 (477)

ОСОБЛИВОСТІ БАНКІВСЬКОГО РЕФІНАНСУВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

Софія Лобозинська, Оксана Брик

*Львівський національний університет імені Івана Франка
79008 м. Львів, пр. Свободи, 18*

*Досліджено особливості банківського рефінансування в Україні. Проаналізовано надання Національним банком України кредитів рефінансування, обсяг і структуру кредитів рефінансування та середньозважену ставку рефінансування, здійснено розгорнутий аналіз механізму рефінансування у період з 2011р. до першого півріччя 2015р..
Ключові слова: рефінансування, середньозважена ставка рефінансування, овернайт, пряме репо, стабілізаційні кредити.*

Вступ. Якщо банки використали всі можливості для збільшення, або поповнення, своєї ресурсної бази через рефінансування активів на фондовому ринку або на ринку міжбанківських кредитів, вони звертаються до центрального банку. Кредити рефінансування видаються, як правило, тільки стійким банкам, які відчують тимчасові труднощі з ліквідністю.

Здійснюючи рефінансування банків, Національний банк України виконує як функцію з реалізації грошово-кредитної політики, так і функцію кредитора останньої інстанції або банку банків. При цьому при видачі кредитів в якості кредитора останньої інстанції Національний банк України встановлює процентні ставки, які можуть носити, по суті, штрафний характер і бути вищими за ринкові.

Теоретичні та методологічні аспекти процесу рефінансування висвітлені у працях багатьох вітчизняних економістів. Зокрема, значний внесок у вдосконалення механізмів регулювання ліквідності зробили С. Буковинський, Н. Гребеник, Г. Салтикова, А. Сомик, Ю. Сколотяний, А. Шаповалов та ін. Однак економічні кризи банківської системи, спонукають по-новому поглянути на проблему забезпечення кредитними ресурсами банківських установ.

Постановка завдання. Метою написання статті є проведення аналізу процесу рефінансування у період з 2011р. до першого півріччя 2015р. та дослідження переваг та недоліків банківського рефінансування в Україні.

Основними завданнями є: дослідження особливостей процесу рефінансування банків протягом 2011р. першого півріччя 2015р., проведення оцінки обсягу і структури кредитів рефінансування, надання рекомендацій щодо вдосконалення процесу рефінансування вітчизняних банків.

Методологічною основою проведеного дослідження є нормативно-правові акти НБУ щодо процесу рефінансування, наукові праці учених-економістів, аналітичні матеріали грошово-банківської статистики.

Результати. Економічна сутність кредитів Національного банку на макрорівні полягає в тому, що через кредитування банків здійснюється емісія грошей в обіг і розширюється обсяг сукупної грошової маси в економіці. Це створює умови для експансії кредитної діяльності банків.

На мікрорівні кредити Національного банку сприяють підтриманню банками своєї ліквідності на необхідному рівні, зміні структури їхніх активів на користь позичкових операцій, а також розширенню, за необхідності, обсягу кредитної допомоги своїм клієнтам [9].

НБУ з урахуванням поточної ситуації на грошово-кредитному ринку застосовує такі механізми рефінансування банків: операції рефінансування; надання стабілізаційного кредиту; операції на відкритому ринку з державними цінними паперами. Операції рефінансування НБУ здійснює через надання банкам кредитів овернайт на терміни до 14 днів і до 365 днів, а також через проведення прямого репо.

Проаналізуємо статистичні матеріали кредитів рефінансування НБУ. Досліджуючи динаміку наданих НБУ кредитів банкам на строк більше 30 календарних днів, що забезпечують «подушку безпеки банківської ліквідності», за період з 2011- I пол.2015рр. на рис.1. можемо прослідкувати різке зростання такого кредитування у 2014 році, і мінімальний рівень за аналізований період у 2011 році. Проте, варто пам'ятати, що банківське рефінансування у формі кредитів на строк більше 30 календарних днів є не єдиним способом рефінансування НБУ комерційних банків.

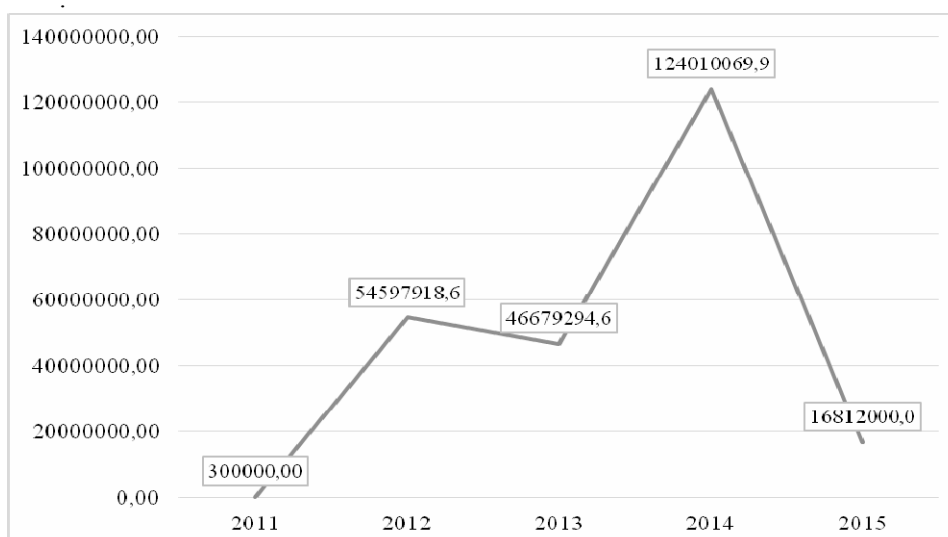

Рис. 1. Обсяги банківського рефінансування у формі кредитів на строк більше 30 календарних днів, тис. грн. [8]

Загалом у 2011 р. загальний обсяг операцій з рефінансування банківських установ сягав 28,9 млрд. грн., що на 18,7 млрд. грн. більше, ніж у 2010 р., причому обсяг операцій прямого РЕПО становив 23,6 млрд. грн. (82%) [8]. Значна частка операцій РЕПО у структурі кредитів рефінансування банків, в даний період, була замовлення потребами розвитку ринку державних цінних паперів.

За 2011 р., банками повернуто кредитів на загальну суму 29,5 млрд. грн., з них достроково – 8,6 млрд. грн. [8]. Такому результату сприяла регулярна робота НБУ щодо прискорення повернення заборгованості за кредитами рефінансування, основна частка яких була надана під час загострення економічної та фінансової кризи.

У 2012 р. загальний обсяг кредитів рефінансування наближався до обсягів кризового 2008 р. і становив 97,6 млрд. грн., що на 68,7 млрд. грн. більше, ніж у 2011 р. [10]. Пояснюється така ситуація поточною дефляційною динамікою, адже основна функція НБУ – підтримка цінової стабільності: якщо інфляція набуває від'ємних значень, то НБУ збільшує обсяги операцій РЕПО і проводить тендери з рефінансування. Крім того, в цей період банки зверталися до НБУ за рефінансуванням для підтримки короткострокової ліквідності, у т.ч. через підвищення її вартості на міжбанківському ринку [10].

У 2012 р. НБУ видавав нові кредити швидше, ніж банківська система погашала старі. Зауважимо, що великі суми рефінансування були видані проблемним банкам, які перебували на етапі ліквідації [2, с. 37]. Це свідчить про нездатність НБУ своєчасно виводити з ринку проблемні банки, що негативно впливає на стабільність вітчизняної банківської системи. Варто відмітити і те, що нові порції рефінансування часто отримують банки, що не повністю розрахувалися за старими боргами, але у великих обсягах купують ОВДП.

На початок липня 2012 р. боржниками Нацбанку були більше 50 банків, загальна заборгованість яких досягла 69,3 млрд. грн., тоді як на початок року не перевищувала 65 млрд. грн. [3]. Проте, відповідно до даних 2010 р., ця заборгованість становила лише 32 млрд. грн. [9, с.313].

Загальний обсяг рефінансування НБУ у 2013 році становив 71,5 млрд. гривень. За даними НБУ, середньозважена процентна ставка за операціями з підтримання ліквідності банків у грудні 2013 року становила 17,95%, у тому числі за кредитами овернайт – 17,5%, за кредитами, наданими на тендерах – 19,08%, за операціями репо – 19,16% [10].

На рис. 2 представлено динаміку середньозваженої ставки інструментів рефінансування НБУ. Зауважимо, що станом на червень 2015 року ставка перевищила максимальний за аналізований період показник – 29,6% у 2000 році і встановила новий максимум – 32% [8]. Динаміка показника була вкрай нестабільною, кожного року ставка або збільшувалась, або зменшувалась, проте одночасно зростала вдвічі лише два рази – у 2004 році та у 2015 році, і побоювання викликає той факт, і ще 2015 рік і ще триває, тому наприкінці року показник може сягнути нового екстремуму.

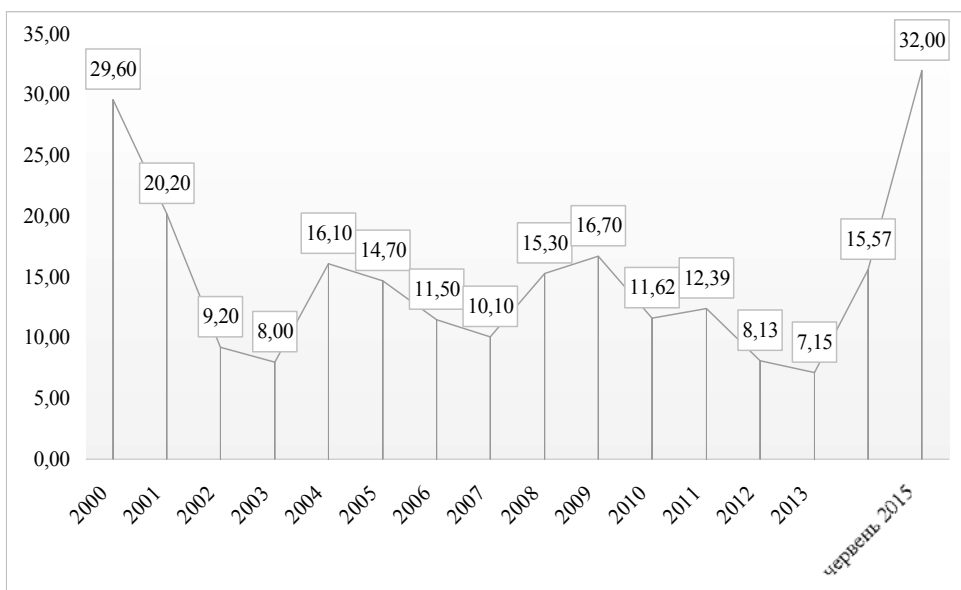

Рис. 2. Динаміка середньозваженої ставки рефінансування [8]

Як уже було відмічено, 2014 рік виявився рекордним за обсягами рефінансування НБУ комерційних банків. Так, Національний банк України в грудні 2014 року надав банкам кредити рефінансування на 42,9 млрд. грн. (з них кредит овернайт – 32,2 млрд. грн., кредити, надані на тендерах з підтримки ліквідності банків – 7 млрд. грн., операції прямого репо – 2,5 млрд. грн.), що стало найбільшою місячною ресурсною підтримкою з боку центрального банку в минулому році. Показник на 58% перевищив рефінансування, надане банкам, в листопаді того ж року. Показники 2014 року значно перевищили показники 2013 року. Національний банк у 2014 році порівняно з 2013 роком збільшив обсяг рефінансування банків у 3 рази – до 224 млрд. грн., обсяг операцій з мобілізації ресурсів з ринку – в 5 разів, до 1,473 трлн. грн. За даними НБУ, середньозважена процентна ставка за операціями з підтримання ліквідності банків у грудні минулого року склала 17,95%, у тому числі за кредитами овернайт – 17,5%, за кредитами, наданими на тендерах – 19,08%, за операціями репо – 19,16%. В цілому за січень-грудень 2014 року середньозважена ставка за операціями з рефінансування становила 15,57% річних (рис. 3) [9].

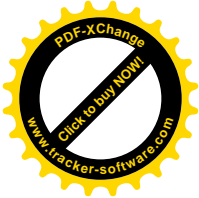

Рис. 3. Динаміка кількості банків, що отримували рефінансування [8]

Обсяг рефінансування банків у 2014 році став найбільшим після 169,5 млрд. грн. у кризовому 2008 році. Обсяг мобілізаційних операцій також став найбільшим після 270,407 млрд. грн. у 2013 році [11].

Отже, у 2014 році, як і в попередніх роках, банки отримували від регулятора: стабілізаційні кредити, кошти в рамках операцій прямого РЕПО, кредити рефінансування шляхом проведення тендера і кредити для збереження ліквідності. Загальна сума виданого за 2014 рік рефінансування склала більше 124 млрд. грн. [8]. Кредити видавалися під заставу іпотеки нерухомості; майнових комплексів; поруки; державних облігацій України; іноземної валюти; майнових прав за кредитними договорами з головними розпорядниками коштів державного та місцевих бюджетів. Варто згадати, що після приходу на посаду глави НБУ В. Гонтарева характеризувала портфель застав під видане Нацбанком рефінансування як вкрай неякісний, і навіть почала формувати резерви під цю заборгованість.

Хотілося б звернути увагу на невдалі приклади рефінансування НБУ комерційних банків. Так, у 2014 році кредити отримали півтора десятка банків, в які потім була введена тимчасова адміністрація. Прес-служба НБУ повідомляє, що серед банків-одержувачів кредитів рефінансування на строк більше 30 календарних днів було 16 банків, які згодом були визнані неплатоспроможними, і на даний час у них введена тимчасова адміністрація або розпочата процедура ліквідації. Зокрема, найбільший обсяг коштів отримали станом на кінець 2014 року “VAB Банк” (5,535 млрд. грн.), “Брокбізнесбанк” (2 млрд. грн.), “Всеукраїнський банк розвитку” (1,473 млрд. грн.), “Укрбізнесбанк” (1,029 млрд. грн.), “Імексбанк” (795 млн. грн.), “Форум” (422 млн. грн.), “Єврогазбанк” (299 млн. грн.) [11].

Найбільший інтерес у оприлюдненій статистиці рефінансування представляють собою дані щодо видачі стабілізаційних кредитів. Як правило, це довгострокові позики, які видаються банкам в крайньому випадку – не просто при наявності короткострокових проблем з ліквідністю, а в разі серйозних проблем з платоспроможністю. На жаль, деякі з банків, що значаться серед одержувачів стабілізаційних кредитів НБУ за 2014 рік, вже знаходяться під опікою Фонду гарантування вкладів. У списку тих, кого фінансова допомога регулятора не вберегла

від краху, на сьогоднішній день значаться: “VAB Банк”, “Тексбанк”, “Форум”. Щоправда, не виключено, що в українських реаліях умовою отримання окремими банками стабілізаційних кредитів могли бути зовсім не проблеми з платоспроможністю, а наближеність до керівництва НБУ [6].

Загалом, стабілізаційні кредити в 2014 році отримали 16 банків. З них п'ятеро отримали понад 1 млрд. грн. кожен – “Приватбанк”, “Ощадбанк”, “Банк Фінансова ініціатива”, “Надра” і “VAB”. Разом згадані п'ять банків отримали 23,6 млрд грн. Інші 11 фінустанов отримали в сумі 4,6 млрд грн. [11].

Зауважимо, що деякі банки отримували рефінансування кілька разів за один рік, чим пояснюються високі показники, зокрема 2012 та 2014 років.

У березні 2015 року було опубліковано рейтинг банків за кількість отриманого рефінансування від НБУ. При детальному аналізі даних НБУ виявилось, що найбільші банки, які реально впливають на ринок і зіткнулися, відповідно, з найбільшим в абсолютному значенні відтоком вкладів, отримали рефінансування в набагато менших обсягах, ніж реальні втрати вкладів. Наприклад, “ПриватБанку” держава компенсувала тільки 38 копійок з кожної гривні відтоку вкладів, а Першому українському – взагалі 34 копійки. Тобто, компенсувати брак вкладів у пасивах ці банки змушені були за рахунок власних коштів або коштів акціонерів. Або ж шляхом згортання кредитних програм – забираючи видані раніше гроші у бізнесу.

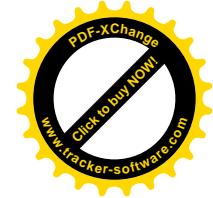
До державних банків НБУ продемонстрував більш лояльну політику рефінансування – “Укргазбанку” вже виділено рефінансування наперед – майже 3 гривні на гривню відтоку, а “Ощадбанку” було компенсовано в 1,6 разів більше, ніж забрали вкладники (табл. 1).

Таблиця 1

Сума рефінансування НБУ на кожен гривню відтоку депозитів фізичних осіб найбільших банків України [1]

№ п/п	Назва банку	Рефінансування за 2014 рік, млрд. грн.	Відтік вкладів за рік, млрд. грн.	Сума рефінансування відтоку кожної гривні депозитів фіз. Осіб
1	Укргазбанк	4,720	1,713	2,76
2	Ощадбанк	10,159	6,332	1,60
3	Хрещатик	0,874	0,632	1,38
4	Фінанси і Кредит	1,650	1,685	0,98
5	Альфа-Банк	3,055	3,361	0,91
6	Промінвестбанк	2,490	3,604	0,69
7	Дельта Банк	8,507	12,801	0,66
8	Укресімбанк	2,230	4,554	0,49
9	ПриватБанк	24,116	63,24	0,38
10	ПУМБ	1,557	4 536	0,34

Незважаючи на заяви керівництва НБУ про те, що центральний банк повною мірою підтримує банки в умовах природного для кризового періоду відтоку вкладів фізичних осіб, обсяг державної підтримки банківської системи виявився у кілька разів меншим, ніж реальні втрати депозитів громадян. За 2014 рік відтоки депозитів по всій банківській системі склали близько 126 млрд. грн., при цьому рефінансування

НБУ склало не більше третини від суми втрат. Серед високих обсягів рефінансування 2014 року забувається той факт, що у мирному 2009 році, коли природний відтік депозитів населення в банках склав 29,7 млрд. грн., банки отримали від НБУ рефінансування в обсязі 77700 млн. грн., що при діючому на той момент курсі гривні становило близько 10 млрд. дол. США [11].

У 2015 році НБУ продовжує рефінансування банків у досить великих обсягах. Так, Національний банк в січні 2015 року видав “Приватбанку” транші стабілізаційного кредиту на загальну суму 2,38 млрд. гривень, а уже 12 березня 2015 видав “Приватбанку” черговий стабілізаційний кредит на загальну суму 1,215 млрд. гривень [11].

Загальний обсяг заборгованості за наданими Національним банком України банкам та Фонду гарантування вкладів фізосіб (ФГВФО) кредитами до початку березня 2015 року склав 129,27 млрд. грн. Різниця між обсягами наданих банкам кредитів та обсягами їх повернення склала 3,67 млрд. грн. [4].

Удосконалення процедури рефінансування банків можливо досягти прозорістю прийняття рішення щодо видачі кредитів; спрощенням процедури рефінансування; послабленням вимог до забезпечення та розширенням його списку. Особливо важливо здійснювати контроль за цільовим використанням кредитів та вчасно корегувати ставку за кредитами рефінансування, зокрема вона повинна бути вищою, аніж ринкова, щоб уникнути спекулятивні операції з отриманими ресурсами.

Висновки. Рефінансування в Україні є традиційним механізмом підвищення рівня ліквідності комерційних банків та інструментом стабілізації банківської системи в цілому. Аналіз обсягів рефінансування НБУ за останні п'ять років дозволив прийти до висновку про їх стрімке зростання, особливо впродовж 2014-го та початку 2015 років. Водночас, через девальвацію національної валюти та нестабільну економічну ситуацію, наданих НБУ комерційним банкам ресурсів недостатньо для компенсації їм відтоку депозитів клієнтів. Висока ставка за кредитами рефінансування також знижує ефективність цього інструменту грошово-кредитного регулювання економіки.

Ефективною система рефінансування може стати за умови, коли НБУ проводитиме більш ретельну перевірку кожного банку, за результатами якої прийматиме рішення про обмеження діяльності такого банку або введення до нього куратора від НБУ, що стимулювало б банківські установи до погашення заборгованості за кредитами рефінансування. Застосовуючи індивідуальний підхід до проблемного позичальника-банку, НБУ повинен з банком узгодити стратегію реструктуризації чи пролонгації його заборгованості, для уникнення збитків від рефінансування. Загалом, порядок рефінансування в Україні потребує подальшого доопрацювання та вдосконалення, що сприятиме формуванню ліквідного ринку кредитних послуг, здатного стимулювати економічне пожвавлення економіки України.

1. В Украине опубликован рейтинг банков по количеству полученного рефинансирования [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.segodnya.ua>.
2. Гриньков Д. Банки так и не вернули вовремя около 60 млрд. грн. кредитов рефинансирования, полученных от НБУ в разгар кризиса / Д. Гриньков // Бизнес. – 2010. – № 30. – С. 34–37.

3. Гриньків Д. НБУ б'є рекорди в рефінансуванні банків [Електронний ресурс] / Д. Гриньків. – Режим доступу : <http://news.finance.ua>.
4. Капустинська К. У НБУ розповіли, на яких умовах і за якою ціною проводиться рефінансування банків [Електронний ресурс] / К. Капустинська. – Режим доступу : <http://ukr.segodnya.ua>.
5. Келебра В. Сокращение рефинансирования украинских банков может привести к остановке экономики [Электронный ресурс] / В. Келебра. – Режим доступа : <http://censor.net.ua>.
6. Кисляк Р. Как НБУ банки рефинансировал [Электронный ресурс] / Р. Кисляк. – Режим доступа : <http://finance.liga.net>.
7. Максимова А.В. Рефінансування банків: механізм застосування, особливості обліку, аналіз, проблеми та шляхи їх вирішення /А.В. Максимова // Наука й економіка. – 2014. – № 3 (35). – С. 48-59.
8. Матеріали офіційного сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
9. Москвічова О.С. Рефінансування як одна з форм державного регулювання ринку кредитних послуг / О.С. Москвічова // Наукові записки. Серія “Економіка”. – 2013. – Випуск 23. – С. 310-314.
10. НБУ збільшує рефінансування банків через дефляцію [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua>.
11. Нацбанк оприлюднив список банків, яким видав кредити рефінансування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.unian.ua>.

FEATURES OF BANK REFINANCING IN PERIOD OF UKRAINIAN FINANCIAL CRISIS

Lobozynska S., Bryk O.

*Ivan Franko National University of Lviv,
Prospekt Svobody 18, UA – 79008, Ukraine*

The article exposes economic essence of refunding, feature of cooperation between its elements, methods of refunding instruments realization. The credit relations between the National bank of Ukraine and banks is investigated; the unfolded analysis of refunding is carried out in period from 2011 the first half of 2015. Suggestions are given in relation to perfection of mechanism of refunding of banks in the conditions of socio-economic instability at Ukraine.

Key words: refunding, overnight, percent tender, quantitative tender, repurchase agreement, stabilization loans

**ОСОБЕННОСТИ БАНКОВСКОГО РЕФИНАНСИРОВАНИЕ В УСЛОВИЯХ
СОВРЕМЕННОЙ ФИНАНСОВОГО КРИЗИСА В УКРАИНЕ****Лобозинська С., Брик О.***Львовский национальный университет имени Ивана Франко
79008 м. Львов, пр. Свободы, 18.*

Раскрыта экономическая сущность рефинансирования, особенности взаимодействия между его элементами, способы реализации инструментов рефинансирования. Исследованы кредитные отношений между Национальным банком Украины и банками, осуществлен анализ рефинансирования в период с 2011 г. по I пол. 2015 г. Разработаны предложения относительно совершенствования механизма рефинансирования банков в условиях социально-экономической нестабильности у Украины.

Ключевые слова: рефинансирование, средневзвешенная ставка рефинансирования, овернайт, прямое репо, стабилизационные кредиты.